

Abstract

Panchenko V. Institute of advocates in structure of peace's justice in 1872–1914 (on example of Volyn province).

Introduction. Nowadays Ukraine needs some reforms in law enforcement system for growing standards of protection of rights of citizens and fight against corruption. That's why historical experience activity of national advocacy can help in reforming at this sphere.

Purpose. To make historical and legal analysis main regularities and features of activity private lawyers in structure of peace's justice in 1872–1914 on example of Volyn province of Russian empire.

Results. Based on Judicial charters of 1864, both parties to the process could take advantage of private and state lawyers. But these posts in South-Western region were firstly introduced only from 1872. Such delay in reforming was explained hesitations of government circles about the expediency of changes in this region through a further aggravation of russian-polish opposition.

In 1872 it was introduce institute of private lawyers as separate structural unit of peace's branch in Volyn province. Candidates to post of private lawyers must be: men in age of 18 years, which have good moral qualities and were tasted in peace's branch for their professional knowledge. In addition to the basic requirements government improved some national-confessional and gender limitations.

The autocracy wanted to save positive image among their citizens for quickly integration region into empire structure. That's why government made attention on control for activity of officials, especially employers of judicial department. For example, careless lawyers could be brought to disciplinary, civil or criminal liability. Thanks to this, the most part of private layers in Volyn province were carriers of high moral qualities and good specialists, which were not indifferent to the case of establishment of law and order in society. Some proof of this is opening in Zhitomir county consulting bureau of private lawyers in June 11, 1899.

Conclusion. One of the most important achievements of judicial reform of Alexander II becomes introduction of the bar. Thanks to the high level of legal awareness of the population and their pursuit of legality, human rights activities were especially demanded in South-Western region. But it had some specifics, which was determined by politic and ethnic social factors. These regional special features were in strong governmental control over selection of personnel, complicated procedure of admission to service, strict adherence to national-confessional and gender restrictions, strict verification of reliability of specialists in professional and non-commissioned activities, punish the guilty. Such state policy in one way made job of private lawyers more difficult, because they must weigh every professional step not only from the standpoint of law, but also in terns of official political doctrine. In another way it contributed to the formation of the body of qualified, highly moral professional enthusiasts. Exactly last fact made a good influence on standing of order and development of legal culture of local inhabitants.

Key words: Judicial charters of 1864, peace's justice, peace's branch, Volyn province, advocacy, private lawyers, South-Western Region of Russian empire.

Одержано редакцією 17.10.2017
Прийнято до публікації 12.12.2017

УДК 94 (477. 5):63«19»

О. В. Крупенко

ПРОМИСЛОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.: ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Авторкою проаналізовані основні напрями теоретично-методологічних досліджень, присвячених проблемам розвитку промислового підприємництва у період складних економічних трансформацій, які стали можливими після ліквідації кріпосної системи і серії великих реформ 60–70-х рр. ХІХ ст. Вибір історичного регіону обумовлений тим, що Лівобережжя залишалось типово аграрним краєм, незважаючи на становлення ринкової економіки і товарного характеру виробництва, про що свідчить низький відсоток населення, зайнятого у промисловому секторі.

Ключові слова: Лівобережна Україна, промислове підприємництво, модернізація, економічний розвиток, теоретично-методологічні засади.

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняній історичній науці поки що відсутні синтетичні праці з комплексним розглядом проблеми промислового розвитку Лівобережної України в період капіталістичних перетворень. Недостатньо уваги приділено розкриттю ролі географічного, адміністративно-територіального, соціоментального та етнодемографічного аспектів у пореформених економічних процесах. Останнім часом зросла кількість праць, присвячених розвитку окремих галузей промисловості або особливостям суспільного розвитку певного регіону. Однак, на нашу думку, соціально-економічна проблематика окресле-

ного періоду ще не знайшла належного місця у вітчизняній історіографії. Натомість, нагальною постає проблема виявлення й розкриття закономірностей і характеру промислового підприємництва в українському регіональному вимірі у руслі соціальної історії, з урахуванням таких вагомих факторів його розвитку, як природно-географічний, етнічний, соціальний та демографічний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом помітно зріс інтерес серед учених і дослідників до проблем соціально-економічного характеру. Окремі праці присвячені розвитку кооперативного руху, торгівлі, розбудові ринкової інфраструктури, соціальному складу населення, аналізу економічної політики уряду [1]. Проблеми благодійності та інші аспекти діяльності підприємців стали предметом дослідження багатьох істориків [2]. Важливими для вивчення розвитку промислового підприємництва є праці Т. Лазанської, О. Реєнта, у яких були схарактеризовані джерела формування, національний та соціальний склад вітчизняної торгово-промислової буржуазії, характер взаємовідносин їх із урядом [3]. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглядаються у дисертаціях Р. Захарків, Н. Романюк, Л. Шари, Т. Шаравари, зокрема визначено основні тенденції розвитку сільського підприємництва та фактори сприяння його розвитку, роль у цих процесах органів самоврядування та громадських організацій [4].

Мета розвідки полягає у тому, щоб на основі аналізу наукової літератури окреслити теоретико-методологічні засади економічних досліджень, присвячених проблемам промислового підприємництва у другій половині XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Протягом майже всього XX ст. історична наука переживала складні трансформації під тиском комуністичної ідеології. Такі зміни стосувалися як її предмету, так і змісту, проблематики, концептуальних підходів і методів дослідження, а особливо, професійно-наукового і соціального статусу. Це можна пояснити декількома причинами, але основною серед них є зміна наукових парадигм і потреба в переосмисленні підходів до вивчення історичних процесів. Зауважимо, що такий стан не є винятком, оскільки різні наукові галузі протягом певного періоду переживають подібні ситуації. На думку російської дослідниці Л. Рєпіної «криза історичної науки в XX ст. є закономірним результатом активного розвитку історичного пізнання попередніх століть, внаслідок чого виникла гостра потреба привести теоретичні знання про історію у відповідність до значно розширеної емпіричної бази» [5, 207].

Мова йде про методологічну кризу, що руйнувала теорію прогресу і оптимістичне сприйняття історії як мудрої супутниці й вчителя життя, яка здатна, вивчаючи минуле, пророкувати майбутнє [6, 32]. Слушними з цього приводу є міркування Л. Зашкільняка: «...після десятиліть панування у радянській історіографії офіційної методологічної доктрини марксистсько-ленінського вчення, відкрилися сприятливі перспективи вільного вибору кожним дослідником відповідної його знанням, досвіду та ідеологічним чи політичним поглядам методологічної орієнтації. Проте, спостерігаємо в історіографії і нові спроби «загнати» істориків у вузькі рамки «державницької» чи «національної» методологічних доктрин...» [7, 7]. Головною рушійною силою розвитку й відповідно зміни методологічних позицій є еволюція самої історії. Питання щодо її предмету вивчення продовжує викликати суперечки, про що свідчать сучасні публікації [8]. Тому без урахування цього фактору не можливо зрозуміти доцільність використання тих чи інших методів і прийомів. Звідси випливає висновок – єдиної методології в історичній науці бути не може. Очевидно, що в такій ситуації теоретична позиція історика є в значній мірі справою його вибору, яка залежить від сучасного рівня знань, соціально-політичного та економічного стану суспільства [9, 13–14].

Новий соціополітичний аспект України стимулював кардинальну переоцінку змісту знань, розширення сфери досліджень і пошук сучасних теоретико-методологічних регулятивів для інтерпретації й реконструкції відомих і маловідомих подій вітчизняної історії. Це призвело до появи нових об'єктів і методів дослідження, введення в науковий обіг невідомих джерел, що потребувало інших підходів до їх аналізу та новітніх ефективних способів обробки інформації. Ще у 70–80-х рр. XX ст. гострою була полеміка щодо міждисциплінарних зв'язків історії та визначення її об'єкта дослідження. В результаті домінуючою стає соціокультурна історія і відповідно поширення набувають методи культурної антропології, соціальної психології [10, 2].

Методологічну основу соціально-економічного дослідження становлять принципи наукового пізнання, зокрема, об'єктивності, історизму, світоглядного плюралізму і діалектичного розуміння історичного процесу, що спонукають до вивчення й узагальнення інформації на основі науково-критичного, порівняльно-історичного, системного й реконструктивного аналізу всього комплексу джерел і літератури щодо предмета дослідження. Саме таке рішення є, на думку автора, доцільним і виправданим, оскільки тема роботи була й залишається актуальною, що зумовлюється особливостями історичного розвитку України.

Колоніальне становище наших земель протягом багатьох століть у складі різних держав спричинило регіональні відмінності в соціальній, господарській, культурній структурі, які зберігаються й сьогодні. Тому цілком зрозуміло є потреба в об'єктивному визначенні історичних витоків місцевих особливостей для проведення ефективної сучасної регіональної політики. Труднощі полягають у тому, що за словами дослідниці Ярослави Верменич: «історична регіоналістика в Україні існує вже понад два століття, але донедавна вона не мала належного теоретико-методологічного обґрунтування» [11, 3]. В умовах глобалізації постає нове розуміння локальності й регіоналізму, що потребує інших методів, при цьому хронологічні (просторові) підходи є найбільш ефективними для вивчення соціально-економічних процесів. Вони дають можливість досліднику на основі вивчення конкретно-історичних умов розвитку Полтавської і Чернігівської губерній у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. виявити спільні й відмінні тенденції у становленні й розвитку, формуванні галузевої специфіки промислового підприємництва.

Принцип історизму дозволяє простежити та дати оцінку змісту, характеру й особливостям соціально-економічним процесам, що відбувалися у Російській імперії, розкрити основні напрями й завдання політики влади щодо України у пореформений період. Саме історичний підхід ставить об'єкт і предмет дослідження у контекст певних суспільно-політичних, соціально-економічних умов, що дає можливість виявляти і фіксувати якісні й кількісні еволюційні зміни у промисловому розвитку підприємницької активності населення, становлення товарного ринкового виробництва індустріального типу. Принцип багатофакторності допомагає вивчити різні об'єктивні та суб'єктивні чинники, що вплинули на специфіку економічного розвитку Лівобережної України в пореформений період, виявити регіональні особливості господарської діяльності в Полтавській і Чернігівській губерніях.

Неоднозначні й суперечливі оцінки подій минулого спонукають історика висловлювати власні судження. Тому, на нашу думку, об'єктивність полягає у тому, щоб виявити весь спектр чинників, які впливали на розвиток промислового підприємництва у регіоні, враховувати факт неповноти й нерівномірності відображення у джерелах стану окремих галузей фабрично-заводського виробництва, діяльності різних соціальних груп. Саме такий підхід дозволяє автору вивчати підприємницьку діяльність населення, враховуючи при цьому соціально-політичне й економічне становище в імперії. Крім того, принципи історизму й об'єктивності орієнтують нас до адекватного відображення минулого на основі вивчення й співставлення різних джерел, точок зору та концептуальних підходів науковців різних історичних періодів.

Методологія такого дослідження передбачає не тільки якісну й кількісну характеристику промислового розвитку губерній Лівобережної України протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. загалом, але й у розрізі демографічної ситуації як наслідок соціоетнічної та релігійної політики царизму, економічної активності населення, його галузево-професійної зайнятості.

Методологічні принципи можуть реалізовуватись за допомогою загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Для об'єктивного відтворення передумов, основних напрямів і характеру становлення й розвитку підприємницької діяльності населення Полтавської і Чернігівської губерній авторка застосовувала методи аналізу, синтезу, узагальнення та емпіричний. Метод комплексного підходу, що полягає у застосуванні різних засобів історичного дослідження, міждисциплінарних зв'язків при доборі та аналізі джерел, використано при характеристиці економічної політики Російської імперії в Україні, зокрема заходів щодо використання природних і людських ресурсів, розвитку фабрично-заводського виробництва. Аналітико-логічний та хронологічний методи дозволили вибудувати фактичний матеріал у хронологічній та логічній послідовності, прослідкувати динаміку підприємницької діяльності у губерніях та певних змін у матеріально-побутовому житті й демографічній ситуації.

Метод аналогії та екстраполяції дозволяє відтворити конкретно-історичні умови промислового розвитку товарного господарства Полтавської і Чернігівської губерній у пореформений період, виявити загальні та часткові закономірності й специфічні чинники, що вплинули на активність населення у підприємництві й відповідно зумовили зростання ринкової економіки і зміни в соцієтнічній структурі населення.

Це вдалося реалізувати за допомогою застосування комплексу спеціально-історичних методів: історико-порівняльного, історико-типологічного; структурно-системного, методів пошуку, аналізу та синтезу емпіричного матеріалу; герменевтичного і ретроспективного. Зокрема, історико-порівняльний метод допомагає досліджувати проблему шляхом зіставлення історичних об'єктів у часі, просторі, пошуку подібних та відмінних рис, надає можливість виявляти суть досліджуваних явищ за спільними і відмінними рисами. При з'ясуванні причин проведення в Російській імперії буржуазних реформ 60–70-х рр. XIX ст., авторка порівнює політичне, соціально-економічне становище держави з іншими західноєвропейськими країнами, що сприяє кращому розумінню суті економічних перетворень, які мали місце на українських землях. Крім того, важливим було прослідкувати зміни, які відбувалися у господарстві Лівобережної України, встановити подібність і відмінність між пріоритетними галузями фабрично-заводського виробництва у дореформений і пореформений періоди, порівняти аналогічні процеси в інших губерніях, із метою глибшого розуміння сутності товарно-промислового виробництва.

Історико-типологічний метод сприяє вивченню соціально-економічних аспектів, характеристик тенденцій становлення та розвитку промислового підприємництва в аграрних губерніях Лівобережної України. Структурно-системний підхід забезпечує розкриття соціально-економічних процесів регіону як одне ціле, складну систему взаємопов'язаних зв'язків, єдиної імперської структури, що формувало велику залежність промислового підприємництва, особливо в Україні від імперії і її урядової політики. Перевага такого методу полягає в тому, що при його використанні стає можливим перехід від абстрактного до конкретного, який приводить до конкретно-теоретичного знання.

В основі розвідки лежить міждисциплінарний підхід: дослідження проведено на основі теоретичних засад історії, історії економіки і права, демографії, соціології, психології та географії. Для висвітлення основних питань недостатнім є лише аналіз промислового підприємництва в Полтавській і Чернігівській губерніях, а й необхідність вивчення соціально-демографічних, етнонаціональних процесів, які відбувалися в українському суспільстві після ліквідації кріпацтва. Саме міждисциплінарний підхід сприяє визначенню всього спектру чинників, що зумовили економічні трансформації, динаміку змін чисельності й територіального розташування населення, його національну структуру і галузево-професійну зайнятість.

Велике значення для характеристики промислового підприємництва мали методи аналізу й синтезу, а також індукції й дедукції, що широко застосовуються в економічній історії [12, 132–133]. Завдяки їм розкрито процес становлення товарного сільського господарства, були виявлені закономірності функціонування хлібного ринку та його залежність від цінової політики. Метод функціонального аналізу дозволив нам прослідкувати взаємовплив різних економічних факторів на розвиток підприємницької діяльності населення.

Формально-юридичний метод дозволив проаналізувати фабричне законодавство другої половини XIX – початку XX ст., а, порівнюючи його із західноєвропейським, показати еволюцію і визначити роль держави у правовому регулюванні трудових відносин на різних етапах розвитку пореформеного періоду імперії. Застосування цього методу дало можливість охарактеризувати роботу фабрично-заводської інспекції, яка контролювала діяльність підприємств, виступаючи посередником між центральними і місцевими органами влади.

Плідним для аналізу природно-кліматичного фактору та його впливу на господарство регіону виявилось часткове застосування методу районування, який характерний для географічних наук. Вдалося показати природні особливості й географію повітів Чернігівської і Полтавської губерній, особливості ґрунтів і наявність водних ресурсів.

Для вивчення нашої теми важливими були статистичний метод та метод кількісного аналізу, що дозволило опрацювати значну кількість статистичних даних. Засобами статистичного методу забезпечено систематизацію та аналіз економічних показників розвитку сільського гос-

подарства, промисловості й торгівлі в губерніях Лівобережної України, що забезпечило інформаційно-статистичне обґрунтування теоретичних положень і висновків дослідження.

У цілому, поєднання різнопланових методів та принципів історичного дослідження, міждисциплінарних зв'язків у доборі та аналізі джерел сприяло всебічному розкриттю теми. Методичні та методологічні засади у сукупності дозволили опрацювати значний масив літератури, систематизувати і узагальнити різноманітний інформаційний матеріал.

Висновки. Аграрні реформи 60-х рр. XIX – початку XX ст. зруйнували общинне землеволодіння і прискорили процес становлення приватного сільського господарства й відповідно – товарно-грошових відносин у виробництві, посилення зв'язків з промисловістю. Домінуючим сектором економіки губерній залишалося сільське господарство, основу якого становило землеробство. Зернові культури у поміщицьких господарствах, особливо Полтавщини, займали понад 90 % посівних площ. Вагомою передумовою розвитку промислового підприємництва на Чернігівщині й Полтавщині стала діяльність індивідуальних селянських господарств, які становили відповідно 52,2 % і 12,5 %. Попри те, що сільське господарство набувало підприємницького характеру з орієнтацією на високоприбуткові галузі, суперечливий характер реформ, їх повільне впровадження урядовими установами гальмували формування товарних відносин в аграрному виробництві.

Характерною особливістю промислового підприємництва була втрата дворянами монополії майже в усіх галузях переробної промисловості й посилення господарської активності купців, міщан і заможних селян, а також концентрація значних капіталів у підприємців російського та єврейського походження. 95 % українців були зайняті у сільському господарстві й історично прив'язані до землі, тому психологічно не були готові до ринкових форм господарювання. Важливою підприємницькою рисою власників фабрик і заводів була наполеглива праця над удосконаленням технологічного процесу і збільшенням потужності підприємств, створення належних умов праці й забезпечення соціального страхування найманих працівників і членів їх сімей, розширення географії вітчизняного виробництва у цукровій, винокурній, борошномельній і текстильній промисловості. Нові ринкові умови не змогли зруйнувати традиціоналістські парадигми свідомості більшості титульної нації, що стримувало ефективний розвиток промислового підприємництва.

Список використаної літератури

1. Горбоватий М. Д. Основні напрями промислової політики Росії (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / М. Д. Горбоватий // Історія народного господарства та економічної думки України. – Вип. 31–32. – К., 2000; Дерев'янкін Т. І. З історії державного регулювання ринкової економіки Російської імперії (друга половина XIX – поч. XX ст.) / Т. І. Дерев'янкін, О. Д. Сайкевич // Історія народного господарства та економічної думки України. – Вип. 31–32. – К., 2000; Шевченко В. М. Земельний ринок України (1861–1917 рр.) / В. М. Шевченко. – Ніжин, 2010.
2. Тимошенко А. Господарська діяльність Григорія Павловича Галагана / А. Тимошенко // Сіверянський літопис. – 2001. – № 4. – С. 68–75; Ткаченко Т. В. Діяльність Галагана у Прилуцькій земській установі / Т. В. Ткаченко // Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії: матеріали всеукраїнської наукової конференції. – Луганськ, 2001. – С. 70–72; Шапаренко В. Меценатська діяльність родини Галаганів / В. Шапаренко // Хроніка. – 2000. – 2001. – Вип. 41–42. – С. 386–394.
3. Лазанська Т. І. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.) / Т. І. Лазанська. – К., 1999. – 282 с.; Реєнт О. П. Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок (1861–1914 рр.) / О. П. Реєнт, О. В. Сердюк. – К., 2011. – 365 с.
4. Захарків М. Р. Зміни у складі населення Лівобережної України в другій половині XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук / М. Р. Захарків. – Луганськ, 2007; Романюк Н. Й. Сільське підприємництво доби капіталістичної модернізації України: 1861–1914 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Н. Й. Романюк. – К., 2014; Шара Л. М. Становлення і діяльність органів самоврядування у містах і посадах Чернігівської губернії в останній третині XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Л. М. Шара. – Харків, 2002; Шаравара Т. О. Соціально-економічна діяльність земств в Україні (1864–1917 рр.): історіографія: автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2005.
5. Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI ст. Социальные теории и историографическая практика / Л. П. Репина. – Москва : Круг, 2011. – 207 с.
6. Февр Л. Бои за историю / Л. Февр. – Москва : Наука, 1991.
7. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк. – Львів : Львівський національний університет імені І. Франка, 1999.
8. Бородкин Л. И. «Порядок из хаоса»: концепции синергетики в методологии исторических исследований / Л. И. Бородкин // Новая и новейшая история. – 2003. – № 2. – С. 98–118; Методологические проблемы

истории: учебн. / В. Н. Сидорцов и др.; под. общ. ред. В. Н. Сидорцова. – Минск : Тетра Системс, 2006. – 352 с.; Могильницкий Б. Г. Методология истории в системе университетского образования / Б. Г. Могильницкий // Новая и новейшая история. – 2003. – № 6. – С. 3–17; Семенов Ю. И. Философия истории. (Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней) / Ю. И. Семенов. – Москва : Современные тетради, 2003. – 776 с.

9. Куделко С. М. Сенсibiliзация: опыт расширения терминологического арсенала исторической науки / С. М. Куделко // Категорiальний апарат iсторичної науки : Харківський iсторiографічний збірник. – Харків : НМЦ «СД», 2000. – Вип.4. – 120 с.
10. Румянцева М. Ф. Теория истории. Учебное пособие / М. Ф. Румянцева. – Москва : Аспект Пресс, 2002.
11. Верменич Я. В. Исторична регіоналістика в Україні: теоретично-методологічні проблеми : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Я. В. Верменич. – Київ, 2005.
12. Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI ст. Социальные теории и историографическая практика / Л. П. Репина. – Москва : Круг, 2011.

References

1. Horbovatyi, M. (2000). *The main directions of the industrial policy of Russia (the second half of the XIX - early XX centuries)*. In *The history of the national economy and economic thought of Ukraine*, 31–32. Kyiv (in Ukr.); Dereviankin, T. (2000). *From the history of state regulation of the market economy of the Russian Empire (second half of the XIX - early XX centuries)* In *The history of the national economy and economic thought of Ukraine*, 31–32. Kyiv (in Ukr.); Shevchenko, V. (2010). *Land market of Ukraine (1861-1917)*. Nizhyn, 2010 (in Ukr.)
2. Tymoshenko, A. (2001). Economic activity of Hrehory Pavlovich Halahan. *Siverianskyi litopys (Siversian chronicle)*, 4, 68-75; Tkachenko, T. (2001). *Halahan's activity in Pryluky Zemsky Institution*. In *Actual problems of national and world history*. Luhansk. (in Ukr.); Shaparenko, V. (2001). Patronage activity of the Halahan's family. *Chronicle–2000*, 41-42, 386-394 (in Ukr.)
3. Lazanska, T. (1999). *The history of entrepreneurship in Ukraine (on the materials of the trade and industrial statistics of the XIX century.)*. Kyiv, 1999; Reient, O (2011). *Agriculture of Ukraine and the World Food Market (1861-1914)*. Kyiv. (in Ukr.)
4. Zakharkiv, M. (2007). *Changes in the population composition of the Left-Bank Ukraine in the second half of the nineteenth century*. Luhansk. (in Ukr.); Romaniuk, N. (2014). *Agricultural Entrepreneurship of the Age of Capitalist Modernization of Ukraine: 1861-1914 years*. Keiv. (in Ukr.); Shara, L. (2002). *The Formation and the activity of self-government authorities in the cities and posts of the Chernihiv province in the last third of the nineteenth century*. Kharkiv. (in Ukr.); Sharavara, T. (2005). *Socio-economic activity of zemstvos in Ukraine (1864-1917): Historiography*. Kiyv. (in Ukr.)
5. Repina, L. (2004). *The Historical science at the turn of the twentieth century. Social theories and historiography*. Moscow (in Russ.)
6. Fevr, L. (1991). *Battles for history*. Moscow (in Russ.)
7. Zashkilniak, L. (1999). *Methodology of history from antiquity till present/ Leonid Zashkilniak*. Lviv. (in Ukr.)
8. Borodkin, L. (2003). «Order from Chaos»: synergetic concepts in the methodology of historical research. *Novaya i noveyshaya istoriya*, 2, 98-118. Moscow (in Russ.); Sidortsov V. (2006). *Methodological problems of history: a textbook*. Minsk. (in Russ.); Mogilnitskiy, B. (2003). *Methodology of history in the system of university education*. *Novaya i noveyshaya istoriya*, 6, 3-17. Moscow (in Russ.); Semenov, Yu. I. (2003). *Philosophy of history. (General theory, basic problems, ideas and concepts from antiquity till present)*. Moscow (in Russ.)
9. Kudelko, S. (2000). *Sensitization: the experience of expanding the terminological arsenal of historical science*. Khrskiv. (in Russ.)
10. Rumyantseva, M. (2002). *Theory of history. Training manual*. Moscow (in Russ.)
11. Vermenych, Ya. (2005). *Historical regionalism in Ukraine: theoretical and methodological problems*. Kyiv. (in Ukr.)
12. Repina, L. (2011). *Historical science at the turn of the 19th-20th centuries. Social theories and historiographic practice*. Moscow (in Russ.)

Abstrakt

Krupenko O. Industrial Entrepreneurship of Left-Bank Ukraine in the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. Theoretical and Methodological Principles of Research.

Introduction. *Industrial entrepreneurship is an important component of the whole economic complex. The main factor determining the need to modernize the Ukrainian economy and increase its competitiveness is the choice of a course for the formation of an open and democratic society and its integration into the world community. A retrospective analysis of industrial entrepreneurship at the regional level is in the focus of scientific and social interest of researchers in socio-economic history.*

Purpose. *The purpose of the article is to outline theoretical and methodological principles of economic research on the history of entrepreneurship in the Left Bank Ukraine in the post-reform period.*

Results. *Agrarian reforms in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. accelerated the formation of commodity-money relations, created the conditions for the transfer of landowners' and peasants' farms into market principles and the development of industrial enterprise. Theoretical and methodological basis of the study are the principles of historicism, objectivity and scholarship. Following the principle of historicism allowed to study the development of industrial enterprise and social processes consistently in their structural unity. The author was guided by the principle of scientific objectivity for the analysis of historical sources. Common scientific methods*

(logical analysis, classification and systematization, theoretical generalization) as well as special ones (problem-chronological, comparative-historical, statistical methods, method of analysis and synthesis) were used. General scientific methods allowed to carry out an analysis of the development of commodity industrial enterprise in Poltava and Chernihiv provinces. The conceptual basis of the research were fundamentals of history, historical regional studies, source studies, history of economy, the theory of state and law, political science and sociology.

Originality. The present requires a special complex study of the process of industrial development of all regions irrespective of level, on the base of the modern historical concept of economic development.

Conclusion. The methodological basis of the article are the principles of scientific knowledge such as objectivity, historicism, philosophical pluralism and dialectical understanding of the historical process, which facilitate the study and generalization of information on the base of scientific-critical, comparative-historical, system and reconstructive analysis of the whole complex of sources and literature on the subject of the study. The combination of diverse methods and principles of historical research, interdisciplinary contacts for the selection and analysis of sources contributed to the comprehensive research of the subject.

Key words: Left Bank Ukraine, economic research, modernization, industrial entrepreneurship, theoretical and methodological principles.

Одержано редакцією 18.10.2017
Прийнято до публікації 12.12.2017

УДК 94 (477.4): 262.2

В. О. Левицький

РОЗВИТОК ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ХАРКІВСЬКІЙ ТА ХЕРСОНСЬКІЙ ГУБЕРНІЯХ (друга половина XIX – початок XX ст.)

У статті висвітлено питання економічного розвитку, джерел постачання сировини для підприємств легкої промисловості Харківської та Херсонської губерній в другій половині XIX – на початку XX ст. Визначено причини занепаду та розвитку галузі внаслідок збільшення попиту на орні землі та перенесення виробництва за межі України. Вказано напрями збуту продукції підприємств на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Ключові слова: легка промисловість, експорт, ринок, сировина, завод, фабрика, товарне виробництво.

Постановка проблеми. Питання невирішеності кризових явищ у легкій промисловості становить особливий інтерес у суспільстві й наукових колах до економічних проблем у національній економіці. Процеси, що відбувалися в Україні в минулому потребують глибоких аналітичних і синтезованих оцінок істориками сьогодні. Тому на сучасному етапі історичної науки всестороннє осмислення особливостей розвитку легкої промисловості України передбачає вивчення проблем економічної історії та окремих її регіонів. Регіональна історія завжди була однією з актуальних тем не лише з науково-пізнавального погляду, а й у контексті виявлення історичних коренів сучасних проблем і шляхів їх вирішення. Становлення та розвиток галузей легкої промисловості у Харківській та Херсонській губерніях мали свою специфіку порівняно із загальноімперськими тенденціями.

Мета пропонованої статті полягає у висвітленні та аналізі питання розвитку легкої промисловості в Харківській та Херсонській губерніях в другій половині XIX – на початку XX ст., розкритті ролі легкої промисловості в економічному та соціальному розвитку губерній зазначеного періоду, з'ясуванні впливу реформ на економічний клімат.

Аналіз останніх досліджень. Праці з питань легкої промисловості з'явилися відносно давно й мають в ряді випадків ідеологічно упереджене трактування історико-економічних процесів, що відбувалися в даний період. За своїм характером ці дослідження мають часто лише загальний нарис основних процесів розвитку легкої промисловості України. Необхідність більш глибокого і всестороннього вивчення структури, організації, рівня промислового виробництва потребує розширення джерельної бази. Історіографічні праці з даної проблематики розглядають легку промисловість в контексті політики царського уряду, її ролі в економічному розвитку Росії та України. Вагомою в дослідженні теми стала праця Т. Дерев'янкіна [1], присвячена дослідженню окремої форми промисловості (мануфактури) на прикладі її найбільш характерної галузі (текстильної). Монографія є першим спеціальним дослідженням української текстильної мануфактури одного з найважливіших періодів її історії – періоду розкладу і кризи феодално-кріпосницьких відносин в Україні. На основі документів автор розв'язує складний комплекс питань про закономірності формування і розвитку текстильної мануфактурної промисловості на Україні в загальному аспекті генезису про-